

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

THE RIGHT TO PRIVACY ON THE INTERNET IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN HUMAN RIGHTS SYSTEM

Сокуренко В.А., студентка I курсу магістратури

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Хрякова Н.О., студентка I курсу магістратури

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Проблема права на приватність у контексті технологічного прогресу, діджиталізації, розширення використання у повсякденному житті Інтернету є досить досліджуваним явищем у наукових колах, особливо серед зарубіжних науковців, оскільки формування інформаційного середовища спричиняє загрози для втручання у приватне життя особи без її відома. Звертається увага на те, що механізм захисту персональної інформації потребує постійного удосконалення, оскільки щороку з'являються нові тенденції та аспекти його захисту, зокрема, новим явищем стало право бути забутим. Мета полягає у виявленні основних ризиків та загроз сьогодення щодо порушення меж приватності в інформаційному суспільстві.

Оригінальність статті вбачається у виявленні основних ризиків сьогодення щодо порушення меж приватності в інформаційному суспільстві. У статті пропонуються можливі шляхи мінімізації наявних ризиків та загроз, а також механізми контролю за рухом персональних даних в Інтернеті на нормативному та інституційному рівнях.

Для дослідження цієї проблематики у статті було досліджено Резолюції Ради ООН із прав людини, Рекомендації Ради Міністрів, Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, інших міжнародно-правових актів, присвячених цій проблематиці, практика Суду ЄС та Європейського суду з прав людини, а також інформаційні онлайн-ресурси.

Результатом дослідження є визначення можливих шляхів мінімізації наявних ризиків та загроз, а також механізмів контролю за рухом персональних даних в Інтернеті на нормативному та інституційному рівнях. Право на приватність у сучасному інформаційному суспільстві потребує особливої уваги та захисту, оскільки права в мережі потребують такого самого гарантування та охорони, як і в офлайн-середовищі. Шляхами удосконалення охорони та захисту приватного життя в мережі Інтернет є запровадження досконалого та повного нормативного врегулювання та створення органу, який би міг контролювати стан захищеності персональних даних.

Ключові слова: право на приватність, онлайн-середовище, особиста інформація, право бути забутим.

The problem of the right to privacy in the context of technological progress, digitalization, expanding the use of the Internet in everyday life is a well-studied phenomenon in academia, especially among foreign scholars, as the formation of the information environment threatens to interfere with privacy. Attention is drawn to the fact that the mechanism of protection of personal information needs constant improvement, as new trends and aspects of its protection appear every year, in particular, the right to be forgotten has become a new phenomenon. The aim is to identify the main risks and threats of today regarding the violation of privacy in the information society.

The originality of the article is seen in the identification of the main risks of today regarding the violation of privacy in the information society. The article proposes possible ways to minimize the existing risks and threats, as well as mechanisms to control the movement of personal data on the Internet at the regulatory and institutional levels.

To study this issue, the article examined UN Human Rights Council Resolutions, Council of Ministers Recommendations, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, other international legal instruments on this issue, the case law of the European Court of Justice and the European Court of Human Rights, online information resources.

The result of the study is to identify possible ways to minimize the existing risks and threats, as well as mechanisms to control the movement of personal data on the Internet at the regulatory and institutional levels. The right to privacy in today's information society needs special attention and protection, as online rights need the same guarantee and protection as in the offline environment. Ways to improve the protection and privacy of the Internet are the introduction of a perfect and complete regulation and the creation of a body that could monitor the protection of personal data.

Key words: right to privacy, online environment, personal information, right to be forgotten.

Постановка проблеми. З поширенням використання мережі Інтернет у сучасному світі дедалі гострішою стає проблема збереження персональної інформації. У своїй Резолюції 38/2018 Рада ООН із прав людини вкотре наголосила: «Права, які людина має офлайн, мають так само захищатися в онлайн-середовищі, зокрема, свобода вираження поглядів, яка діє незалежно від кордонів та обрахунок людиною засобів комунікації (медіа), відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права» [1]. Аналогічного підходу дотримується і Європейський суд із прав людини (далі – ЄСПЛ), у своїх рішеннях він висловив позицію щодо обов'язків держав-членів забезпечувати кожному права та основоположні свободи, закріплені Конвенцією з прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), в тому числі й у сфері використання мережі Інтернет. Так, ЄСПЛ у справі «Ілдірим проти Туреччини» зауважив, що «наразі Інтернет став одним з основних засобів реалізації громадянами свого права на

свободу вираження поглядів та інформації, забезпечуючи їх таким чином необхідними інструментами для участі в діяльності та обговорення політичних та інших питань, що становлять суспільний інтерес» [2]. Одночасно недостатність механізмів правового регулювання обігу персональних даних у віртуальному світі викликає появу нових загроз, викликів та небезпек, що потребують вироблення ефективних механізмів протидії.

Аналіз дослідження проблеми. Загалом питання права на приватність у мережі Інтернет є доволі дослідженими як на національному, так і на міжнародному рівні. Одними із перших, хто звернув увагу на питання приватності, були американські юристи – Л. Брандейс (Louis D. Brandeis) і С. Уорреном (Samuel D. Warren). Пізніше дослідження права на приватність у контексті розвитку інформаційно-комунікаційних технологій займалися Е.М. Коділл (E.M. Caudill) та П.Е. Мерфі (P.E. Murphy). Дослідження проблематики права бути забутим та його взаємозв'язку із збереженням персональних даних в Інтернеті було про-

ведене в роботах В.В. Буги, Д.О. Турбіна та Ч. Різ (Ch. Rees). Одним із перших українських науковців, кого зацікавив зв'язок прав людини у контексті права на приватність та Інтернету, є А. Пазюк. Загалом недослідженими залишаються питання механізмів захисту таких прав як на міждержавному, так і на державному рівні та шляхів удосконалення системи охорони персональних даних від порушень. Метою цієї статті є виявлення наявних проблем у сфері права на Інтернет-приватність у процесі діджиталізації сучасного суспільства та визначення ймовірних засобів їх охорони та захисту.

Право на приватність: загальні аспекти. У сучасних умовах, на перший погляд, складається уявлення, що людина є автономною особистістю, яка здатна контролювати межі свого «приватного» і запобігати будь-яких проявів втручання. Зокрема, впевненість у цьому надають нормативні гарантії захищеності цього права. Вперше право людини на приватність було проголошене в Загальній декларації прав людини [3]. У межах європейського регіонального простору захисту прав людини право на повагу до приватного життя визначається як фундаментальне право особи та гарантується Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Подальший розвиток права на приватність пов'язаний із підписанням Конвенції Ради Європи «Про захист особи у зв'язку з автоматичною обробкою персональних даних» [4].

Науковою доктриною західних країн для найменування правового інституту захисту права на недоторканність приватного життя застосовується термін «privacy» (англ.), що в перекладі українською мовою позначає «приватність», яке є релевантним слову «приватний». Тому є зрозумілим визнання та поширеність використання терміна «приватність» серед українських науковців, оскільки, незважаючи на свою лаконічність, він відображає сутність цього правового феномена [5]. Основи сучасної концепції приватності було закладено ще наприкінці XIX століття американськими юристами – Л. Брандейсом (Louis D. Brandeis) і С. Ворреном (Samuel D. Warren). Вони у своїй статті «Право на приватність» перші надали тлумачення «права на приватність», відповідно до якого автори розуміли право «бути залишеним на самоті» (let to be alone), оскільки напруженість і складність життя приводять до виникнення потреби в людині мати схованку від зовнішнього світу [6]. З розвитком телекомунікаційних технологій, появою комп'ютерів і поширенням автоматизованої обробки персональної інформації право на приватність набуває додаткового змісту.

Звісно, з огляду на сучасний розвиток електронних технологій, поширеність суб'єктів, основним видом діяльності яких є збір, збереження та використання особистих даних користувачів із метою або рекламування, або формування суспільних настроїв/поглядів та ін., актуальним є питання цінності приватного життя та захисту цього права користувачами в мережі Інтернет.

Право на приватність у мережі Інтернет: ризики сьогодення. Поява Інтернету змусила поглянути на питання захисту приватності під новим кутом. Фактично онлайн-середовище дає змогу з легкістю відстежити інформаційну активність користувачів. Крім того, доступність даних, розміщених в Інтернеті для практично необмеженого кола осіб, робить їх надзвичайно вразливими, ставлячи під сумнів існування мережевої приватності як такої [7, с. 49].

У межах нашого дослідження виокремлено основні ризики сьогодення, з якими може зіткнутися користувач Інтернету. Першим ризиком є технологія збирання, обробки та використання персоналізованої інформації користувачів Інтернет за допомогою cookie-файлів. Використання останніх дає змогу відстежувати персональну інформацію (вік, стать, походження тощо), місцезнаходження (пересування, зупинки в певних місцях), вподо-

баня у різних сферах, що у результаті створює профіль користувача. Метою застосування cookie є аутентифікація користувача, збір, обробка, збереження та використання персональної інформації для формування відповідного портфоліо про користувача і надалі використання в інтересах розповсюджувачів персоналізованої реклами. Так, можна простежити закономірність, що інформаційно-аналітичні центри компанії Google з метою формування рекламної видачі аналізують не лише дії користувачів онлайн, а й відслідковують та розшифровують інформацію в їхніх електронних листах, що були відправлені чи отримані за допомогою сервісу Gmail. Офіційно на сайті Google, що містить інформацію про принципи функціонування рекламної мережі, наведено опис вказаної технології [8]. Хоча представники компанії стверджують, що ця технологія є повністю автоматизованою, жодного втручання у приватні повідомлення користувачів не відбувається, однак відстеження таким чином дій особи, на нашу думку, порушує її право на приватність, оскільки аналіз вхідних повідомлень незалежно від того, чи здійснюється він автоматизовано, все одно це є втручанням у приватне життя.

Варто навести думку Халеда Сада (Khaled Saad), який виокремлює такий вид вторгнення в приватну інформацію як поведінка компанії електронної комерції [9]. Так, нині є поширеним надання послуг через вебсайти. У багатьох випадках реалізація таких відносин відбувається через обов'язок користувача надати свою особисту інформацію. Отже, отримавши доступ до інформації, компанія може використовувати її не лише для поточної транзакції, а й для продажу інформації третім особам або використання її з будь-якою іншою метою. Стосовно споживачів приватності в літературі висловлювалася доволі цікава думка, відповідно до якої приватність споживачів обмежується контекстом інформації і включає два фактори: контроль та обізнаність. Таким чином, порушення недоторканності приватного життя залежить від (1) контролю споживачами своєї інформації у маркетинговій взаємодії (тобто чи можуть споживачі визначати обсяг і глибину інформації, що збирається) і (2) ступеню їх обізнаності про збір та використання їхньої особистої інформації [10, с. 10]. На жаль, споживачі не мають деталізованого уявлення про те, як їх особиста інформація збирається і як вона використовується.

Ще однією проблемою, з якою стикається користувач Інтернету, є незаконна трансгранична передача персональних даних. Візьмемо приклад із вітчизняної практики, наведений у доповіді Уповноваженого з прав людини за 2019 рік. У процесі перевірки Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України встановлено здійснення обробки персональних даних (прізвище, ім'я, телефон, електронна адреса (e-mail), IP-адреса користувача, регіон, дата та час входу) користувачів онлайн-курсів в електронному вигляді за допомогою онлайн-платформи www.antitreningi.ru, фізичний хостинг якої знаходиться на території Російської Федерації, а безпосередня реєстрація користувачів та оплата послуг здійснюється через онлайн-форму, фізичний хостинг якої знаходиться на території Німеччини. Таким чином, персональні дані користувачів онлайн-курсів без їх відома та однозначної згоди, а також без жодних на те правових підстав передавалися суб'єктам, які провадять свою діяльність на території інших держав, що свідчить про незаконну трансграничну передачу персональних даних [11, с. 198–199]. Виявлені ризики є лише частиною можливого втручання з боку різних суб'єктів у приватне життя осіб із метою забезпечення відчуття захищеності і довіри Інтернет-простору в користувачів потрібні нормативні і інституційні гарантії захисту права на приватність.

Право бути забутим. У тісному взаємозв'язку із правом на приватність знаходиться право бути забутим. Воно є досить молодим, оскільки нормативно з'явилося у 2014 році у правовому просторі Європейського Союзу,

що спричинило необхідність реформування механізму захисту персональних даних осіб. Право бути забутим визначається як спосіб захисту особистих немайнових прав особи, спрямований на гарантування збереження таємниці минулого [12]. Однак це право нині стикається з невизначеною практикою його реалізації.

Суд ЄС у своєму рішенні у справі Маріо Костехи Гонсалеса визнав існування права бути забутим, принаймні, у відносинах користувачів Інтернету з пошуковими системами [13]. Сама справа стосувалася звернення іспанського громадянина до корпорації Google з приводу видалення посилань на оголошення в газеті (електронна версія видання містилася на сайті) щодо продажу його будинку на аукціоні за борги. Важливими наслідками такого рішення Суду стали: а) визнання діяльності пошукових систем в Інтернеті «обробкою персональних даних», а їх самих – «контролерами персональних даних» із відповідними обов'язками та відповідальністю; б) поширення законодавства ЄС на усіх операторів пошукових систем, що створюють підрозділи в державах-членах із метою реклами чи продажу рекламного місця та спрямовують свою діяльність на населення держав-членів (тобто незалежно від того, в якій країні обробляються персональні дані); в) обов'язок оператора пошукової системи видаляти зі списку результатів, виданих у відповідь на пошуковий запит на основі імені особи, посилання на вебсторінки, розміщені третіми особами, що містять інформацію про цю особу [14, с. 576].

Цікавим є порівняння позицій обох судів – Суду Правосуддя та ЄСПЛ. Останній намагається збалансувати право громадськості на доступ до інформації та право особи на приватність, утім, як видається, надаючи більшого пріоритету праву громадськості на доступ до інформації. Так, хоча ЄСПЛ допускає за певних обставин видалення надмірно образливих коментарів із сайту, він одночасно висловлюється про важливість інтернет-архівів та поширення на них захисту ст. 10 Конвенції. Суд Правосуддя, навпаки, передусім захищає право особи на приватність. Наприклад, хоча у справі Маріо Костехи насправді йдеться не про видалення інформації з Інтернет-архіву, а про припинення її індексації пошуковими системами, однак унаслідок цього доступ громадськості до такої інформації, ясна річ, буде дуже ускладнений. Як видається, концепція «право бути забутим» може бути сприйнята ЄСПЛ із вагомою пересторогою, адже відома позиція Суду щодо важливості права доступу громадськості до інформації, що становить суспільний інтерес. Навіть, якщо Інтернет-архіви містять інформацію, що визнана судом недостовірною та такою, що принижує честь, гідність особи, ЄСПЛ не допускає можливості її видалення, вбачаючи в цьому небезпеку «цензури й переписування історії», а лише вказує на технічну можливість розмістити посилання на відповідне рішення суду. З огляду на це великий інтерес становитимуть майбутні рішення ЄСПЛ, де він висловить свою позицію із приводу права бути забутим [15].

Стаття 8 Конвенції гарантує право особи на повагу до свого приватного і сімейного життя, до житла і кореспонденції, а також встановлює можливі випадки обмеження цього права [16]. Нині в розумінні ЄСПЛ повага до приватного життя включає в себе широкий спектр елементів, зокрема це персональні дані людини, право на доступ до інформації про себе та визначення її правового статусу, право на обмеження доступу до інформації тощо. Право на приватність в Інтернет-просторі є складовим елементом права на повагу до приватного життя, на який поширюється дія статті 8 Конвенції. Слід звернути увагу, що право на повагу до приватного життя, а відповідно і право на приватність, не є абсолютним, передбачається його обмеження. Але таке обмеження має відповідати критеріям: здійснюватися відповідно до закону (передбачуваність обмеження; дотримання законної процедури);

переслідувати легітимну мету; відповідні дії за всіх обставин є необхідними в демократичному суспільстві.

ЄСПЛ приділяє досить серйозну увагу захисту особистої інформації про особу. Так, у справі «Копланд проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ визнав порушення статті 8 Конвенції щодо моніторингу інформації про телефонні дзвінки, використання електронної пошти чи Інтернету працівницею за відсутності відповідного закону для такого втручання, хоча не виключив ситуації, що такий моніторинг може в деяких випадках бути визнано «необхідним у демократичному суспільстві» і із законною метою, проте з огляду на відсутність законності втручання ЄСПЛ не розглядав питання необхідності в цій справі [17, п. 44]. Свої пріоритети Суд виклав у п. 43 Рішення в справі «Ротару проти Румунії», зазначивши, що мета Конвенції про захист прав фізичних осіб під час автоматизованої обробки персональних даних полягає в тому, щоб гарантувати кожній приватній особі дотримання її прав і основних свобод, і особливо права на особисте життя в аспекті автоматизованої обробки даних особистого характеру. Це ще більш вірно, якщо йдеться про дані, що зачіпають віддалене минуле особи [18, п. 43].

Роль держави в гарантуванні захисту персональних даних у мережі Інтернет. З позиції користувача Інтернет-ресурсів важливим залишається питання охорони його персональних даних, умови їх використання та поширення, а також механізмів захисту його прав у разі порушення. На державу покладається зобов'язання щодо гарантування таким особами належних умов для безпечного використання мережі Інтернет та розміщення там власних персональних даних. Відповідно до Рекомендації CM / Rec (2016) 5 (1) Комітету Міністрів держав-членів щодо Інтернет-свободи (далі – Рекомендація) на держави-члени Ради Європи покладаються як позитивні, так і негативні зобов'язання. Ця Рекомендація звертає увагу держав-членів на те, що будь-яке втручання держави в здійснення прав людини і основних свобод в Інтернеті має відповідати вимогам Конвенції. Окрім того, на державу покладається зобов'язання своєчасно і належним чином надавати громадськості інформацію про обмеження, які безпосередньо стосуються можливостей поширення конфіденційної інформації, з урахуванням відповідної правової бази, яка має безпосереднє до цього відношення. Закони мають гарантувати, що всі особисті дані є захищеними відповідно до статті 8 Конвенції [19].

Також на державу покладається зобов'язання щодо контролю за використанням персональних даних у мережі Інтернет. Так, за практикою міжнародного правотворення та правозастосування важливим є обов'язок володільця і розпорядника не допускати розголошення персональних даних, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов'язків. Це зобов'язання конфіденційності є ключовим елементом під час дотримання прав суб'єкта персональних даних. При цьому володільць персональних даних самостійно має визначати, яких заходів слід вживати з метою забезпечення їх захисту [20, с. 104]. Проте саме на державу покладається обов'язок щодо контролю за такою діяльністю, правового регулювання та вчинення інших правомірних дій щодо спостереження за законним використанням персональних даних у мережі Інтернет.

Втручання держави в право на приватність в Інтернеті вимагає дотримання вимог законності, легітимності і пропорційності відповідно до статті 8 Конвенції, тобто використання так званого «трискладового тесту». Таким чином, відбувається забезпечення такого втручання в обмеження прав, яке було б виправданим у конкретних умовах. Загалом відповідно до практики ЄСПЛ за державою зберігається певна свобода розсуду щодо виявлення балансу між громадськими та приватними інтересами в контексті захисту права на приватність у сучасному

світі. Одночасно ця свобода залежить від характеру та значимості законних інтересів, а також ступеня необхідного втручання.

Шляхи удосконалення захисту права на приватність у мережі Інтернет. У Глобальній Інтернет-Доповіді 2016 року, що підготовлена міжнародним Інтернет Суспільством, робиться висновок такого змісту: «Без довіри в онлайн, найімовірніше, користувачі менше довірятимуть свою особисту інформацію в Інтернеті, і ті, хто ще не онлайн, матимуть причину залишатися в режимі офлайн. Інтернет економіка не буде зростати так швидко, як могла б, і Цілі Сталого Розвитку ООН (ЦСР) будуть набагато важче досяжні» [21, с. 30].

Загалом можна запропонувати два основних шляхи на міжнародному рівні щодо удосконалення сучасної системи захисту права на приватність в Інтернеті – нормативний та інституційний.

Так, нормативне регулювання права на приватність у мережі Інтернет на міжнародному рівні слід вважати малорозробленим. Питання права бути забутих, відповідальності за порушення порядку збереження, передавання, поширення, видалення інформації, що містить персональні дані, споживчої приватності, правомірної поведінки компаній, що займаються електронною комерцією, нині потребують ґрунтовного дослідження та закріплення. Це може бути як єдиний цілісний акт, так і їх сукупність, з огляду на різні аспекти захисту права на приватність. Важливим у цьому контексті має бути те, що це нормативне регулювання має діяти не лише на рівні декларацій та рекомендацій, які є джерелами «м'якого права», але і зобов'язувати держави після їх ратифікації включення відповідних положень до національного законодавства та забезпечення їх виконання.

Особливого регулювання потребує транскордонна передача персональних даних та діяльність міжнародних компаній, що пов'язані із володінням та обробкою особистої інформації щодо особи. Тут виникає складність, оскільки держави мають співпрацювати на правовому полі у цій сфері, згуртовано та цілеспрямовано боротися з можливими порушеннями, незважаючи на кордони та складність впливу на суб'єктів відносин у сфері інтернет.

На рівні Ради Європи у 2012 році було створено Комітет експертів із прав Інтернет-користувачів (MSI-DUI), який займався дослідженням можливості адаптування прав до використання їх в Інтернеті. Цей комітет профункціонував із 6 липня 2012 року до 31 грудня 2013 року. Отже, на нашу думку, діяльність спеціально уповноважених інституцій у царині приватності в мережі Інтернет є необхідною. Тому можливим варіантом є створення міжнародної інституції (на рівні Ради Європи в контексті регіонального захисту права людини на приватність), із повноваженнями щодо забезпечення контролю за персональними даними, їх обробкою та поширенням, створення та удосконалення сучасного правового регулювання права на приватність у мережі Інтернет, контролю за діяльністю держав. Можливим є наділення цього органу компетенцією щодо розгляду індивідуальних скарг щодо порушень у цій сфері. З метою посилення дієвості та впливовості цього органу слід створити його філіали та представництва на рівні держав-учасниць.

Висновки. 1. Концепція приватності в мережі Інтернет бере свої витoki з основоположного права на повагу до приватного життя, однак у зв'язку з невинним розвитком сучасних інформаційних технологій концепція приватності в інформаційному просторі перетворюється на окрему галузь права зі своїми інститутами, суб'єктами і правовідносинами. 2. Перед правом на приватність у сучасному діджиталізованому світі постає досить багато загроз та небезпек: незаконне поширення та заволодіння персональними даними, транскордонне переміщення, недостатнє нормативне врегулювання механізмів захисту від порушення, пошук балансу між втручанням держави у приватну інформацію та громадськими інтересами. 3. Забезпечення повноцінного захисту особи від порушення її права на приватність у мережі Інтернет нині є ускладненим у зв'язку з наявністю прогалин регулювання та відстеження можливих порушень цих меж «приватності» з боку інших суб'єктів.

Ця стаття є результатом взаємної наукової роботи авторів. Конфлікт інтересів відсутній.

Висловлюємо свою вдячність кандидату юридичних наук Д.С. Бойчуку, асистенту кафедри права Європейського Союзу НЮУ імені Ярослава Мудрого, за підтримку та допомогу у написанні статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Human Rights Council A/HRC/38/L.10/Rev.1 «The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet». 4 July 2018. URL: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session38/Pages/ResDecStat.aspx>
2. Case of Ahmet Yildirim and others v. Turkey №3111/10. 18 December 2012. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115705>.
3. Загальна декларація прав людини. *Офіційний вісник України*. 2008. Ст. 89 (дата звернення 08.03.2021).
4. Конвенція Ради Європи «Про захист особи у зв'язку з автоматичною обробкою персональних даних». *Офіційний вісник України*. 2011. № 1. Ст. 701. (дата звернення 08.03.2021).
5. Пазюк А.В. Право на приватність в інформаційному суспільстві. URL: http://cyberpeace.org.ua/files/pravo_na_privatnist_v_informaciiomomu_suspil_stvi.pdf
6. Louis D. Brandeis, Samuel D. Warren The Right To Privacy. 1890. P. 193–220.
7. Правові засоби захисту та відновлення прав користувачів Інтернету в Україні в контексті застосування Посібника Ради Європи з прав людини для інтернет-користувачів за ред. А.В. Пазюка. 2015. 128 с. URL: <https://rm.coe.int/1680599465>
8. Про оголошення на сторінках пошуку, Gmail та інших вебсайтах. URL: <https://www.google.com/intl/uk/policies/privacy/archive/20171002/>
9. Khaled Saad. Electronic Contracts and Consumer Protection. Master Thesis. 2011. Indiana University School of Law – Indianapolis. URL: https://www.academia.edu/3556171/Electronic_Contracts_and_Consumer_Protection_Masters_Thesis
10. Caudill E.M. and Murphy P.E. Consumer Online Privacy: Legal and Ethical Issues, *Journal of Public Policy & Marketing*. 2000. Vol. 19. № 1. Pp. 7–19.
11. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної ради України за прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні». 2019 рік. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovid/zvit%20za%202019.pdf>
12. Буга В.В., Турбін Д.О. Право на забуття в системі захисту персональних даних. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). URL: <http://repo.dli.donetsk.ua/bitstream/123456789/945/1/46-53.pdf>
13. Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González, Judgment of the Court of Justice of the European Union in Case C-131/12. 13 May 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62012CJ0131>
14. Rees Ch. The «Right to Be Forgotten» or the «Principle That Has Been Remembered». *Computer Law & Security Review*. 2014. № 30. P. 574–578.
15. Тарнавська М.І. Спори про поширення відомостей у мережі Інтернет: суперечності судової практики. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2584/vnulpurn201581356.pdf>
16. Конвенція про захист прав людини та основних свобод. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13 (№ 32 від 23.08.2006). Ст. 270 (дата звернення 08.03.2021).

17. Рішення ЄСПЛ від 3 квітня 2007 року у справі «Копланд проти Сполученого Королівства» (Copland v. the United Kingdom), заява № 62617/00. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjopPWq3K_vAhUH zYUKHdxVCSkQFjABegQIAhAD&url=https%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fapp%2Fconversion%2Fpdf%2F%3Flibrary%3DECHR%26id%3D001-117767%26filename%3D001-117767.pdf%26TID%3Dihgdqbxnfi&usg=AOvVaw1S3divhw52NQT6pVPYTSvI

18. Рішення ЄСПЛ від 4 травня 2000 року у справі «Ротару проти Румунії» (Rotaru v Romania), заява № 28341/95. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aidx=212>

19. Recommendation CM/Rec(2016)5 of the Committee of Ministers to member States on Internet freedom. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016806415fa

20. Гуйван П.Д. Окремі питання міжнародно-правового регулювання обороту та захисту персональних даних. *Альманах міжнародного права*. 2018. № 20. С. 97–106. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v20/15.pdf>

21. Christian Thorun, Max Vetter, Lucia A. Reisch, Anne K. Zimmer Indicators of Consumer Protection and Empowerment in the Digital World: Results and Recommendations of a Feasibility Study. URL: https://www.researchgate.net/publication/315702138_Indicators_of_consumer_protection_and_empowerment_in_the_digital_world_Results_and_recommendations_of_a_feasibility_study